

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félsoldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

Az előfizetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések szintén a szerkesztőhöz intézendők.

Az összehasonlító vallástan tanításáról.

Nyílt levél nt. Joó István középiskolai felügyelő úrhoz.

Régóta zaklatta lelkemet a kérdés: vajjon szükséges-e és hasznos-e az összehasonlító vallás történet tanítása magyar ref. gymnasiumainkban? Most pedig, egy pályamunka bírálata közben, újra előtérbe nyomult nálam az, régi s ujlag vett benyomások indítanak a kérdés szellőztetésére. Felfogásomat e *nyílt levél* alakjában azon tanférfiuhoz intézem, ki ez időszerint hivatva van nemcsak illetékesen latba vetni tapasztalatait, hanem ha jónak látja kezdeményezni is vallás-oktatásunk reformját; bölcsészeti, theologiai és neveléstani képzettség széles látkörbe helyezi őt s bizonyos súlylyal emelheti fel szavait multjára s jelenére támaszkodva.

Őszintén bevallom soha sem voltam barátja annak, hogy az összehasonlító vallástan a mi felekezeti gymnasiumainkba tantárgyúl felvétetett. Nem is tartom e tantárgyat se beillőnek, se bevalónak a középoktatás keretébe. Az a heti két-két óra, mi jut évenként, a 8 osztályon át, ifjaink vallásos oktatására, különben is kevés, azt a kevés időt megcsonkítani idegen, holt és távoli elemek bevonásával, a református keresztyéni nevelés ellen majd nem merénylet; majd nem elmondható „öröködbe Uram pogányok jöttenek.“

A tantárgyba felvett és elősorolt régi pogány vallások némelyike már elenyészett, így régészeti értékkel bír, a mozgó jelenre nézve mohos tárgy; mumiákkal élőhitet nem teremthetünk. Másik csoportja: költemények, mesék alakjában maradt fenn. Amazoknak elég a világtörténelemben rövid megemlítése; ezek a költészet birodalmában foglalnak helyet. A mi velő, eszme belőlök a bölcsészet által elvonható, a bölcsészeti tartalom, felül áll a VII. osztályos ifju elméjén,

és a bölcsészeti eltérő rendszerek szerint annyi felé ágaztathatik, hogy azt sem tudhatni, melyik elvonmány (abstractio) közeledik a valóhoz, az az az illető vallásfaj eredeti alakjához. A hatalmas Max Müller szerint: a vallások biztos alapja a nemismerés elmélete (agnosticismus); az emberben felfedezett anyag nélküli valami az Isten. (Debr. Prot. Lap 1894. 7. sz.)

Valljuk be nincsenek bölcselmi képzettségű vallás tanáraink középiskoláinkban, mert jelen megalázott és lebegő helyzet miatt nem is lehetnek; de meg maga a philosophia még mindig idegen nálunk és nem biztosíték a theologiában otthonosságra. Vallás tanárainknak nem is a bölcsészet, hanem a ref. keresztyén vallásban oktatás és képzés feladatuk, missiójok, őket nem bölcsészet tanáraiul állítá fontos helyökre az anyaszentegyház áldozatkészsége. Az a heti két óra nem is elég ily új tudomány-kellő megértésére.

Uj, sőt nem biztos alapon nyugvó tudománynak mondom az összehasonlító vallást, mert jó nagy és épen ősi részében be nem bizonyítható okoskodásokon építkeznek. A főhős Max Müller szerint az első természeti vallás alakok praebiblikus, azaz könyv előtti, írást nem ismerő korszakok homályában nyomozandók; legrégebbi forrásuk a szógyökök értelmezése; a lengő lángból a tűz és nap imádás, az élő lény lélekzési tünetétől a lélek és halhatatlanság vallásfogalma származott. Hol itt Isten vezérlő hatása? Nem Isten, hanem az ember a gyarló teremtő. A másik nagy indító mester Hegel, ő az elvont eszméből indul, annak megtestesülési fokozatain emelkedik előre. Mindezek bizonytalan alapok, mert egy-egy szógyöknek az évezredek új értelmet és tartalmat adnak, a régít pedig eltemetik.

E szót „reformatió“ és „protestáns“ ismerték

Tertullian és Cicero előtt is, de a későbbi velő nélkül, a 16. század új tartalmat és jelentőséget adott azoknak; hát még ha évezredekre megyünk vissza? Maga a magyarok ősvallásának fogalma csak tapogatózás, Ipolyi tette új tudományyá, ha ugyan tudomány jellege megállapítható. Középkorunkban csak biztos ismereteket tanácsos és szabad közölni, nem speculációkat, feltevéseket, nehogy a fogékony elme a nem valót valónak tartsa, s hamisítványokkal, vagy félismeretekkel töltözzék. Sőt némely névleg ismert régi vallás alakot talán soha sem ismerhetünk meg adatok hiánya miatt, némelyiket csak századok kutatása és felfedezése világosítand meg darabonként, mint az aegyptologia és assyriologia kezdi tenni.

De nincs is elég vonzereje és érdeke sem a kéz alatti tantárgynak gymn. ifjainkra nézve. A koronát, az ó szövegségi és új szövegségi vallást, a bibliai történetek elemei tanulása óta ismergetik, e miatt át sietnek rajta, mint nem újon, már ismertén, a kézi könyvek. Másik nevezetes része a hellen és római hitregetan (mythologia), e népek története, a classikusok tanítása alatt részenként előző, Homér, Virgil stb. olvasása alatt magyarázat tárgya, így külön tanághként, tárgyalása egy sorban a keresztyén vallással, csak ismétlés, ifju elmére hatást nem gyakorol, legfeljebb mint néhol szép, néhol erkölcsstelen rege, mint ilyen ma már meghalt,

nem létező vallás alak, semmi erőt nem fejt, nem lendít. A mohamedanismus, egyiptomi, persa stb. vallások a világ és egyháztörténelemben érintetnek. Legtöbbje, China, India, Mexico népei oly távol vannak tőlünk, hogy élő összeköttetés nélkül, szinte nem érdeklik az ifju elmét, kivált a magyart, legfeljebb oly hatásuak, mint az útleírások; a már nem élő vallásalakok leírása pedig csak oly értékű, mint egy elsülyedt világrész, lehet képzeleti rajza. Az angol ifju egész más érdekekkel fog e tudományhoz, hiszen a britt korona tartományaiban, tehát saját birodalmában, található sok nem keresztyén vallásalakok: és még is soha nem jött egy angol ref. nevelő intézet szervezőjének agyába: középiskolai tantárgyak közé felvenni a pogányok vallástörténetét, mely egyetemi, akadémiai, igazi felső tantárgy lehet igazán. Csak mi magyarok kísérletezünk s gyönyörködünk — már az, a kinek kedve telik benne — a pogány istenek pantheonába vezetni gyenge ifjainkat, egy sorba helyezve a szent sátozt, a goth izlésű és puritán templomok kultuszaival.

Nincs is e tantárgy tanításának üdvös haszna se ifjainkra, se egyházunkra, inkább kárt tesz a lélekben, s a jövőre. Senkitől sem hallottam még, nem is tapasztaltam, hogy ez a VII. osztályba sorozott tantárgy a keresztyéni és református hitet, tudatot, jellemet szilárdította, élőbbé, lángolóbbá tette volna; sőt ellenkezőleg,

❖ TÁRCZA. ❖

Fűvészkertünk.

Hogy fűvészkertünk is van nekünk debreczenieknek, azt a hazában nagyon kevesen tudják; de a felekezettünk tagjai közül is sokan csak annyit tudnak, hogy létezik, hanem hogy minő ez a fűvészkert, azt már nem tudják, mert soha sem látták. Egyházkerületi közgyűléseink alkalmával évek óta figyelemmel kísértem, vajjon érdek-e valakit a fűvészkert, vagy a főiskolának más gyűjteménye. Szomorúan tapasztaltam, hogy alig találkozik ilyen egykét egyházkerületi tag, csak egy esperest lehetett rendszeren minden reggel ott találni a fűvészkertben. Pedig megérdemelné a figyelmet ez a mi intézetünk már csak azért is, mert ez volt hazánkban a második fűvészkert s a harmadik — a kolozsvári — csak később keletkezett. De megérdemelné kiváltképen gazdag gyűjteményeiért, melyek által már most magasabb igényeket is képes kielégíteni.

Keletkezése ennek a mi fűvészkertünknek meszeszerű. Elmondom, a mit róla tudok, mint keletkezésének élő tanúja.

Kerekes Ferencz 1823-ban foglalta el tanári székét, kötelessége lévén más tantárgyak mellett a bölcsészeti tanfolyam első éves hallgatóinak a téli félévben az ásványtant, a nyáriban a növénytant is tanítani. De belátta ő, hogy nem elég az, ha tanítványai csak

azon családokat és nemeket ösmerteti meg, melyek a debreczeni flórában is előfordulnak. Tehát úgy segített magán, hogy kivette egyszer minden nyáron Téglásra a tanítványait, hogy ott a Beck Pál gazdagon berendezett üvegházában a külföldi növényeket is megősmertesse. De ez terhes volt magára is, tanítványaira is, mert bizony gyalog tették meg az utat; nem is folytatta soká, mert már 1834-ben, mikor én tanítványa voltam, minket sem vitt ki Téglásra, sőt még a nagyerdőre sem tett velünk kirándulást.

Feltette tehát magában, hogy a főiskola mellé fűvészkertet fog állítani. Nem volt ugyan erre semmi alap, de bizott a protestáns buzgóságban. Már 1826-ban kiválasztott a bölcsészeti tanfolyam második évét végzett tanítványai közül egyet, a kibent a kertészethez és fűvészetéhez kedvet is, képességet is látott, a ki jó tanuló volt ugyan, de nem voltak nagy igényei, minthogy szegény is volt, nagyot is hallott. Ezt a Vass Pál nevű tanítványát rá tudta venni, hogy itt hagyván az iskolát, képezze ki magát a majdan felállítandó fűvészkert számára kertésznek. Más részről a városi tanács átengedte a főiskola szomszédságában a 2891 négyszögöl területű *Paptavát*, a mely ugyan még akkor csak kákát és gyéként, meg nádat termelt, de aztán csak hamar belett töltve, még pedig egészen ingyen az udvarokról odahordott szemét által, úgy hogy néhány év múlva már jó sikerrel termeltek benne az erre vállalkozók mindenféle zöldséget.

Vass Pál már kész kertész volt, a fűvészkerthez

azon tapasztalatnál fogva, hogy a ki szent fogdos, keze is szenes lesz, a pogány vallás-mesék láncolatában minden vallás mese, rege, költészet alakjába öltözik s az ifju a maga vallása iránt is megrendül, közönyössé lesz.

Korunkban semmi nem indokolja, még neveléstani szempontból sem, a kihalt vagy távoli vallás fogalmak miatt a közeliakat mellőzni. A kikkel együtt élünk, a kik fenyegetnek, a kik elhódíthatnak és elnyelhetnek beolvasztás által, azokat kell vallásukra nézve jól ismerni. Peru, China, India papjaitól ne tartson Debreczen vagy Mező-Túr fia, hanem a hazában és közöttünk levő mitrás papok büvköre ellen kell védekezni. Ellenben égető szükség a vallás-talanság, majd nem isten-nélküliség, fagyasztó áramlata ellen az Isten igéje lángnyelvét keresni, pünkösdi szent lelkesedés után áhítózni. A Veszta szüzek 2000 év óta nyugvó árnyaitól ne tartunk: de bezzeg ugyanacsak védekezni kell az apácza-zárdák nevelő intézeteitől rózsza füzéres és tömjén illatos szépészeti befolyásától. A nagy kálvinista jellemnek kezdenek kidőlni, eltűnedezni, s újak nem igen állanak helyére. Itt a baj, ezer oka van annak, bizony mondom, a vallás-bölcsészet bevonása a gyenge kor iskoláiba nem fog e bajon segíteni.

Itt az ideje, hogy a sikertelen kísérletek után változtassuk gymnasiumi vallásoktatásunk rendezését e végre első teendő: *kitörölni a vallási*

való talaj is készen volt, de a főiskola anyagi ügyei nagy zavarban voltak, be kellett várni, míg Kerekes a levéltár rendezése s Báró Vay Miklós főgondnok a pénzkezelésnek maig is fennálló rendezésével a dolgot tisztázták.

Csak 1840-ben kezdette meg tehát Vass Pál a fűvészkert berendezését nagyon szerény eszközökkel. Özvegy roffi Borbély Gábornétól, Beck Páltól, leveleki Molnár Ágostontól, borosjenői Tisza Lajostól szekerekkel szállította Vass Pál az ajándékozott növényeket. Az üvegház megtelt, a szabad földi táblák bevoltak ültetve s egy nagyon szép és tanulságos arboretum díszelgett a régi Paptava helyén. Ugyhogy akkor nemcsak hogy hátrább nem állott, mint az akkori pesti fűvészkert, mely a nemzeti színház mellett egy szűk telken húzta meg magát, sőt túl szárnyalta azt a maga arboretumával.

A fűvészkertet 1892. óta a főiskola és a királyi gazdasági tanintézet szerződés szerint közösen használják. Ugyanazon lámpa két embernek csak úgy világít, mint egynek. Az állam évenként 1525 frttal járul ennek fentartásához. A fűvészkert ügyeit egy hat tagú bizottság vezeti, melynek elnökét a főiskolai gazdasági tanács választja, alelnöke pedig a gazdasági intézet igazgatója; tagjai közül kettőt a főiskolai tanárikar, kettőt a gazdasági intézet tanárkara nevez ki.

Ezen bizottság már első megalakulásában nagyon szerencsés volt, amennyiben Lengyel Imrében egy nagyon buzgó és igen szorgalmas elnököt kapott; ám-

tantárgyak közül a meddőnek bizonyult összehasonlító vallást.

* * *

De hát mit tegyünk helyébe?

Meg adja erre a feleletet maga a vallás-tanítás tárgyainak sorozata. A fontos és emelő tantárgy az egyetemes egyház történet — 19 század nagy eseményeinek láncolata — nincs kellőleg méltatva. Azaz egy év kevés arra. Valamint a világ történet új és legújabb korára külön év adatik, adassék a ker. egyház történetének t. i. az új kornak, Kálvin halálától máig, vagy is az utolsó 3 száz évnek, mint új kornak külön év. Itt aztán a nagy református nemzetek hősei, néha tragikus, néha dicső története megeleveníthető; sorba véve Németország, Helvétia, Franciaország, Hollandia, Anglia, Skócia, sőt az amerikai puritán és presbyterian egyházak hatalmas mozgalmi, megrázó eseményei, a világ haladását előmozdító elvei, vagy egyház jogi harcrai, mely a köz szabadságnak lett szülő anyjává; bel és kül missiói, világra szóló vallásos társulatok alakulása és hatása, philantropiai intézetei: mind oly fejezetek, melyek emelni képesek a csüggedt lelkeket, erősen kelesztik a református bizalmat, erélyt, lelkesedést. A francia hugonotta egyház 3 száz évét át-tanulmányoztam s mondhatom, a nagy szenvedés, a pusztai egyház hősiessége, magára maradt Ilyési korszaka, dicsőséges feltámadása,

bár talán nem lenne az ügynek hátrányára, ha az elnöki szorgalmatosság több tért engedne a bizottsági tagok működésének*.

A bizottságnak legelső működése is nagyon szerencsésen ütött ki. A Vas Pál halála által megürült főkertészi állomásra pályázott 14 egyén közül ugyanis a megválasztott Heykál Edével valóságos ternót csinált, a mennyiben az nemcsak sok oldalú képzett kertész, hanem egyszersmind szenvedélyes botanikus is; a mellett örökösön dolgozik, a mire nálunk nagy szükség van, miután rendelkezése alatt egy csak segéd és két kerti szolgálta van, pedig a fűvészkerten kívül a két kataszteri hold és 1355 négyszögöl területű Tóczóskertet is kell kezelnie, hogy ott a tanítóképezde növendékei a konyhakertészetben és gyümölcsfa tenyésztésben gyakorlati oktatást nyerhessenek. Sajnos, talán egy kissé félszeg dolog is, hogy a tanítóképezde növendékeit nem az a kertész oktatja, a ki a kertet művelti, hanem a régi gyakorlat szerint most is a gazdasági intézet parlagi kertésze a ki a kert művelésébe semmi befolyással nem bír.**

Heykál a kertet újra rendezte; az északi oldalon, ahol egy díszes arboretum, széles egyenes utjaival és ülő padjaival a tanuló ifjuságnak régi kedves tanuló

** Sok ilyen dolog van nálunk, a minek már régen megszűnt az alapja, mégis ott lóg a levegőben.

oly hitedző hatást, jellem aczéložó benyomásokot keltettek bennem, mint talán semmi más. Még a romok is: az olasz, spanyol, lengyel, részben a cseh és morva ref. egyházak sirbafektetése a jezsuita miveletek által, a könyv és fájdalom hullámozása folytán az egyház iránti hűséget fokozták bennem; a halál ellen az élet fejedelméhez a Krisztus Jézushoz csatlakozás a fő gyógyszer és feltámadásra vezérlő. Ez új korról oly parányi adatik a létező egy évi tanításnál nálunk, hogy számba se jöhet.

A jó Bod Péter, kinek nem régen jelent volt meg „Magyar egyház története“ Leyda nyomdáján, a magyar katolikus egyház történetét is befogta nagy egyháztörténetébe: a magyar kat. egyház története, Istvántól máig, 900 éven át, szerzetesei, püspökei tényeivel, protestáns oldalról megvilágítva, szintén több hatású volna a magunk ismeretére, mint China, India vallás bölcsészetének felületes vázolása.

A magyar protestáns irodalom és műveltség története is új tantárgy lehetne, ez is a jövőre vár. A millennium ünnepe alatt mi protestánsok mintha nem is léteztünk volna: a catholicismus érdeme tündökölt csak, az intézte Mária cultust magasztaló ünnepi szövegét az országhoz, a királyhoz Európa diplomáciaja jelenlétében: mi szolgálatot tett a magyar szerény kálvinismus a nemzet fen-

tartására, tan, nevelés és műveltségügyének... ez még irodalmi tankönyveinkben sincs kidomborítva. Az évezredkor néma volt.

A VII. osztályban a nagy ref. nemzetek egyháztörténete egyedenként rajzoltatván — itt kivált Hollandia egyetemének 200 éves hatása reánk és Anglia presbiterian mozgalma, melynek néhány fő elve a 19. században országos zsinataink által részben codifikáltatott — oly élő egyház-koszorú tárulna fel az ifjú lelke elé, hogy a VIII. osztályba helyezett és jól helyezett, magyar ref. egyház története, mondhatni lélekemelőleg illesztetik be e koszorúba s érzendi az ifju, hogy az ő egyháza is egy alkatrésze a világ egyháznak; szenvedése és diadala az ő egyházának, a testvér-egyházakéval azonos. Ez az igazi összehasonlító egyháztörténet az egész a részek, a részek az egész által nyernek megvilágítást, támogatást, sőt alapos megértést.

Ezeket a töredék gondolatokat kívántam Joó István barátom elé s az érdeklődők figyelme alá terjeszteni. Egyedül a közügy szentsége, vallásom és egyházam iránti szeretet vezérelt.

Debreczenben, 1897. márcz. 17.

Balagh Ferencs,
hittanár.

helye van, nem tett semmi változtatást, hanem a kertnek déli nagyobb részéből tabula rasat csinált, azt elegyengette, kanyargós utakkal pázsit-táblákra osztotta, dombot is alakított egy párt, még pedig egyiket sziklás partos oldallal, sőt a mocsári növényeknek is helyet készített. A nagy üvegház mellé, a mely közepén el van választva, s egyik része meleg, másik része hideg ház, még egy kisebb, fűtő csatornás szaporító házat, s egy még kisebb, de csak trágyával melegíthető tenyész házat csináltatott. Végre a pázsit táblákban a fűveszkerti növények számára különböző alakú táblákat rendezett, kisebbeket és nagyobbakat, miután minden családnak lehetőleg külön táblája van, s egyik család nagyobb mint a másik. E mellett a gazdasági intézet tanulóinak okulására a gabonafélék, a takarmány- és kereskedelmi növények válfajaiból gazdag csoportot állított össze; úgyhogy már az első évben felülhaladta a növényfajok száma a harmadfél ezeret, s nemcsak a tanulóknak szolgáltatott bő anyagot a fajokat, nemeket és családokat alkotó különbségek könnyű, világos áttekintésére, hanem a tanároknak is bő alkalmat nyújtott a növények élettanának tanulmányozására. Különben is a gyűjteményeknek, könyvtárnak, természetrajzi muzeumoknak, természettani szertárnak, philologiai gyűjteménynek s a fűveszkertnek is, nem csak az a rendeltetése, hogy a tanulók szükségletét kielégítse, hanem a tanárnak is segéd eszközül kell szolgálnia, hogy magát saját szaktudományában tovább képezhesse.

Igaz, hogy nálunk a növénytan még most főként

csak gymnasiumi tantárgy, s egy gymnasium fűveszkert nélkül is megélhetne. Ugyde itt nem csak a gymnasiumban, hanem a gazdasági tanintézetben is kötelezett tantárgy a növénytan, tehát három iskola tanulóinak és tanárainak van szüksége a fűveszkertre. Azt se felejtjük el, hogy a mi ev. ref. főiskolánkban a bölcséleti és tanárképző tanfolyam felállítására, — ha épen a küszöbön nincs is — minden esetre csak idő kérdése, a mikor meg már épen nélkülözhetetlen lenne egy fűveszkert.

Sőt ha tanintézeteink nem volnának is, egy ilyen városban, mint Debreczen, már csak a közművelődés szempontjából is szükség volna muzeumokat és fűveszkertet felállítani, a melyekben a gyönyörködés mellett nem csak a tudományon mivel közönség találna kellemetes szellemi táplálékot, hanem a tudományos képzettség nélküli emberek ösméretének látköre is növekednék s izlése finomulna.

Mióta ez a fűveszkert fennáll, mindig akadtak ugyan az egyház és iskola kormányzó férfai között olyanok, a kik nem méltányolták eléggé a szellemi hasznot, hanem anyagit is szerettek volna; a napokban is egy a fűveszkertért erősen buzgólkodó férfiú nyilatkozott úgy előttem, hogy kevesíteni kellene a fajok számát, helyet csinálni elárúsítható növényeknek, s egy kis jövedelmet kellene csinálni. Hiszen okkal móddal ez is megeshetik, de csak annyiban, a mennyiben ez nem a fűveszkerti növények hátrányára történik. Én nem tudom mennyi lehet a télen nemesített jeles fajú rózsák száma, de ezernél kevesebbre nem számíthatom. Ezek

A hittanhallgatók apadásának kérdéséhez.

Sokan szólottak már e kérdéshez, megbízás folytán a debreczeni főiskola hittanszakának tanárkara közelebb véleményes jelentést is állított össze e tárgyban, s azt e lap olvasói ismerik is. Azt hiszem azonban még vissza térhetünk e kérdésre többször is, mert egyházunk egyetemét nagyon közlől érdeklí, de meg a bajok még orvosolva úgy sincsenek.

Alkalmoszerűleg szólok most, midőn egy másik kérdés a prot. tanítónőképezde eszméje nt. Gergely Károly úr által felvetve, mert én e két kérdésben összefüggést látok.

Nagy tévedésben vannak ugyanis azok, kik a theologus-hiányt a vallás iránti közönyösségben keresik, mert az a szüle, ki gyermekét tudományos pályára szánja, ha a lelkészi állásban feltalálná fiára nézve a megélhetés és előhaladás azon biztosítékát, mit a többi felsőbb pályák nyujtanak, bizonyára oda működnék nagyon sok, hogy a különben eléggé független, kényelmes és magasztos lelkészi pályát válaszsza az.

De ha azt látja, hogy az a szegény lelkész a legtöbb vidéken azon kívül, hogy a világ haladásától elzárva van, küzd a megélhetés gondjaival is s a legromlottabb híve is, midőn véka tengerijét beszolgáltatja, mellére üthet, hogy: „Én fizetem!” bizony nem jön kedve, hogy gyermekét a papi pálya választására bírja.

Kevés az a mit a theológiától való idegenkedés okául az intézet falain belülről felhozhatunk. Elöttem legfőbb ok az az elavult magoltatási rendszer, mit némelyek még ma is gyakoroltatnak csodabogár számba menő scriptilláikból, ezen pedig könnyen segíthet a konvent egyöntető stylu tankönyvek készíttetése által, így legalább a theologus ifjak sem lennének annyira helyhez kötve, bátrabban változtathatnák ismeretszerzés czéljából az intézeteket.

Nem tartom tehát czélra vezetőnek azt, hogy a theologiai akadémiákat olcsó kereskedésekké tegyék, madár fogó lépnek tekintsük egy beugratott ifju nemzedék számára; mert ez által csak az öngyilkos jelöltek számát gyarapítják. Mert az az ifju, ki kényelemben, gond nélkül tölti el azt az időt, a mikor a jövőért kell küzdeni és szenvedni; s kilépve az életbe azt tapasztalja, hogy ő keservesen csalódott, lehet-e valaha életében megelégedett és boldog?!

Hiszen például a debreczeni theologusoknak az anyagiakat illetőleg nem lehet panaszuk. Negyven frtos konviktust bentlakást mindegyik nyerhet, ha utána tud járni mellék jövedelmet is szerezhet. Hét évvel ezelőtt mi többen voltunk, még is tudtam a legatiókon kívül 16—20 forint mellék jövedelmet magam is tanítással szerezni. Azóta sem volt a kiadásomhoz mérten olyan jövedelemem.

Nem ott bent az iskolában, hanem itt kívül az életben a hiba, mert nincs arányban a befektett munka, a tanulói pálya, a jutalommal, a lelkészi fizetéssel.

A sok rossz lelkészi állás, s az az ócska mente, a mi megnyirbált s minket maradásra kárhóztatott büszkeségünk, az *autonomia* a theologiai üres padoknak az oka. Ott vannak azok az okok felírva a harmadik, negyedik osztályú lelkészi állások díjleveleiben, mint égre kiáltó bizonyítékok; s abban az autonomiában, mely Homoki Ádámnak biztosítja büntetlenül azt a jogot, hogy a Tiszteletes úr házában vendégszerető asztala s bora mellett mondhasa a Nagytiszteletű Esperes urnak, hogy cseréljék meg ezt a mi papunkat, mert nem szeretjük a prédikálását.

Ha azokat a theologiai padokat megtölteni akarjuk segíteni kell ezeken a bajokon. De hogyan? Az autonomiának korlátozása s a fizetések minél előbb rendezése által. A kormányzatban való részvételt értelmiséghez kötném, a fizetések rendezésére vonatkozólag haladé-

is hoznak jövedelmet, pedig egyetlen egy fűvészkeri növényt sem szoritottak ki.

A növényfajok száma most már ezen a kis helyen is mintegy 3500-ra tehető s kevés oly családja van az edényes növényeknek, a melyik itt képviselve ne volna.

Tegyünk csak egy kis sétát ebben a fűvészkerben, s meglepetve látandjuk, mennyi érdekes növény köti ott le figyelmünket. Ott látjuk például a szép palma gyűjteményből kiemelkedő *Datolya Pálmát*, melynek életkorát nem tudjuk ugyan, de többnek kell lennie 60 évesnél, mert az üvegház legelsőbben bekerült növénye, és így életkorára nézve nincs párja a hazában. Igen szép régi erős példányt találunk a pálmákkal rokon *Cycasokból* is, melyeknek hazája a molukki szigetek. Ezeket tartották sokáig valódi *Sago Pálmáknak*; India sajátságos növényei közzül ott diszelegnek a *Juccák* és *Dracaenák*, mely utóbbiaknak festékül is használt vérpiros nedve adta a *Sárványfa* nevet. Megösmérhetjük a *Bors* cserjéjét, melynek éretlen szárított bogyója *fekete bors*, érett és húsos magrejtőjétől megtisztított bogyója pedig *fehér bors* név alatt ösmertes. A Kosbor-féléknek egész csoportját találjuk, a melyeket régebben csak erre készített külön melegházakban tartottak, de a fűvészkeri szaporító házban is gyönyörűen diszlenek s bizzar alakú szép virágaikkal bámulatot keltenek a *Stanhopea*, *Maxillaria*, *Cypripedium*, *Phaius*, *Cattlea*, *Cymbidium*, a *Vanilla aromatica* stb. Vannak ezek közt olyanok, az *Epidendron* félék, melyek a fákon

élnek ugyan, mint nálunk a *Fagyöngy*, de nem bocsátják be gyökereiket a szállásadó növény testébe, csak reátapadnak.

Azon magvak közzül is, a melyeket a híres Afrika-utazó Holub hozott, s a melyekből főiskolánknak is több fajt ajándékozott, sikerült a főkertésznek néhány fajt kikeleszteni. Így kikelesztette a *Majom kenyérfát* (*Adansonia digitata*) is, a mely afrikai növény a legmagasabb életkort éri el, 5—6 ezer évet; törzsének magossága megüti a 30 métert, s átmérője a 6 métert, nálunk azonban két év alatt nem nőtt magasabbra 35 cm-nél, s egy lúdtoll vastagságnál.

Az ausztráliai *Eucalyptus* fának, mely 40—50 méter óriási magasságot ér el s melynek illatos levelei nem vízszintesen hanem függélyesen állván, alig képeznek valami árnyékot, mint szinte a vele egy hazájú *Casuarina* fának is, melynek meg éppen nincsenek levelei, ezen fűvészkerben szép példányai vannak.

Amerika növényvilága is gazdagon van képviselve a *Bromelia* félékkel s magával az Ananászszal is; a *Begoniákkal*, *Aráliákkal*, *Cactusokkal*, a *Wellingtonia giganteával*, a melyből hazájában 10 méter átmérőjű és 120 méter magasságú példányokat is lehet találni; a *Vanilla aromaticával* stb.

Nevezetes gyűjteménye van fűvészkerünknek a Páfrány-fajokból is, melyek közzül élettanilag is nagyon tanulságos egyrésről a *Platyserium*, mely mint élő növény a fák kérgére telepedik, de épen úgy nem

talánul egyetemlegesen végrehajthatnám Ferenczy indítványát. Mert a míg mi hibeinktől konventiót kapunk, egy helyen áll a kalendárium tiszta lapján nevünk az öreg béresével, a csordáséval a kiadások tételében.

Ugyancsak életre való ilyenféle indítványa van a tiszáninneri kerületben Révész Kálmán urnak, ki a kezdő ifjú lelkészeket kívánta beruházási összeggel segíteni.

Hiszen ha a lelkész egyenlő fizetési rangba esnék a járásbíróval s esze, szorgalma útjain egyenlően haladhatna azzal, vajjon nem állana-e emez akkor is előnyben felette, mivel neki ha gyermekei nőnek, alkalma van magát oly helyre tételni, hol azokat kényelmesen neveltetheti. Míg a református lelkész még ily szép fizetés mellett is, különösen leány gyermekeit alig neveltethetné, mert megfelelő művelt családoknál az ellátási díjat 2—3 leányért fizetni nem bírná. Míg a jelen helyzetbe 4—5 nyakára vénült leányát látva, könnybe lábadnak ősz pillái azok bizonytalan jövőjére gondolásakor.

Ezen segítene az a nőtanító-képezde, melynek eszméjét most Gergely nt. bátyánk felvetette, de csak azon esetben ha egy szegényes, hozzáférhető internátussal lenne az összekötve, hol mint főiskoláink jótéteményes fiugyermekei, szegényes ellátásban részesülhetnének pap- és tanító-leányaink. Emez internátusok számára alapokat kellene szerezni, mert ezek létrejövetele s ily módon szervezése a míg egyfelől kevésbbé aggodalmassá tenné a lelkészi pályán a család alapítást, más felől nőtanítókká képeztenének ama leghivatottabb falusi életet ismerő nők, a lelkész-leányok.

Még egy szerény alapképző-forrást is ajánlhatok. Némely egyházmegyében ugyanis megszokták sarczolni ama szerencsés ifju lelkészeket, kik nem özvegy után jutottak álláshoz, ezelőt a kebelbeli gyámintézet javára. Most az országos gyámintézet megalakultával a lojá-

lisabbak ezt elengedték, az illojalisak valami czélra tovább is szedni óhajtják, ha ugyan a felsőbbség közbe nem szól. Ime ezt az összeget mindenki szívesen fizetné egy ilyen internátus alapjára s bizonyára egyházi felsőbbségünk találna több nemű alapképező módokat is.

Ezek voltak az én szerény észrevételeim. Addig pedig míg akár a magunk erején, vagy a mindenható állam segélyével lelkészi állásainkat nem rendezzük, addig, míg annak a szegény lelkésznek 20—25 forint államsegélyért, tüzet, vizet, betegséget össze kell hordani alázatos instántiájában, továbbá míg a fentebb említett okok megvannak: ne várjuk és ne is akarjuk, hogy laikusok gyermekeiket a theológiára irassák, mikor mi magunk lelkészek irtózunk attól legjobban, hogy fiaink ez elhanyagolt pályára lépjenek.

Felső-Végesi.

TANÜGY.

A debreczeni ev. ref. főiskola rendezése.

A tanügy hazánkban az utolsó pár évtized alatt oly rohamosan fejlődött, a mihez hasonlót azelőtt századok is alig mutattak fel, daczára annak, hogy nemzeti életünknek egyszerre minden téren való kibontakozása az erők és közfigyelem megosztására vezetett s e megosztás egyelőre inkább kedvezett a közvetlenebb előnyökkel kínáló anyagias törekvéseknek, mint a szellemi és erkölcsi javakat nyújtó, melyek ugy mondjuk, idealisabb czélok felé irányuló tevékenységnek.

E nagy haladás ugyan kiválólag állami kezdeményezés, sőt bizonyos kényszer hatásának tulajdonítható; de igazságtalanság volna el nem ismerni azt,

bocsát abba gyökeret, mint az *Epidendron*-féle Kosborok, hanem gyökerei felett egy a kéreghez lapuló terjedelmes levélpaizst fejleszt, a mely a nedvességet, fel is fogja s annak gyors elpárolgását is akadályozza, másrésztől figyelemre méltó az *Asplenium viviparum*, melynek levelein nagyszámú gyökerező rügyek fejlődnek.

A vízi növények közül, mint nevezetesebbeket felemlíthetem a *Súlymot*; a *Nymphaea thermálist*, a váradi melegforrásoknak ezen bájos vízi rózsáját; a *Vallisneriát*, mely a víz alatt él s nővirágai a tekercesen bekunkorodott szár kinyúlása által csak akkor nyúlnak fel a víz színére, mikor a növény tövén fejlett nyeletlen himvirágok leválnak, a vízszínre emelkednek s a nővirágokhoz úsznak, hogy hímporaik által azokat megtermékenyítsék.

Az arboretumból, mint kitűnő példányokat, elég legyen felemlítenem a *Maclura aurantiacat*, a *Gymnocladus canadensist* és a *Salisburia adianthi foliát*, mint szinte azt a hat *Kocsányos tölgyet*, mely millennaris fának van körben ültetve egy csinos dombocskára.

Mennyi anyagot szolgáltat ez a fűvészkert a növények élettanának, a szaporítások módjainak, az éghajlathoz és talajhoz való alkalmazkodásnak, a növények betegségeinek tanulmányozására, az nem is egy rövid ösmertetés keretébe való, de talán nem is nagyon érdekelné ezen lapnak olvasó közönségét.

A fűvészkert nyári időben a tanuló ifjuságnak szolgál részint üdülő, részint tanuló helyül; kora reg-

geltől késő estig telve van a kert tanulókkal, a kik vagy az árnyékos padokon ülve, vagy a kigyózdó utakon sétálva, néha kettesével, hármásával tanulgatják leczkéiket. Időnként a szorgalmasabb növény-gyűjtő tanítványait beviszi a tanár a kertbe s ott vagy maga a főkertész, vagy a segédje ellátja őket azon növényekkel, melyeket a debreczeni Flórában nem találhatnak.

A város közönsége is szabadon látogathatja a kertet s látogatják is különösen azok, a kik a szép berendezésben gyönyörködni tudnak. A főkertész nagyon ért ahhoz, hogy a kertet szép szőnyegágyaival vonzóvá tegye. A múlt nyáron például a bámúlatosan szép *Lilium lancifolium* és *Lilium auratum* vonzott oda sok látogatót.

Nincs itt egyéb baj, csak hogy a 2891 négyszögöl terület fűvészkertnek igen kicsiny, de az évenként reáfordítható 2000 frt ehhez sem elegendő, mert a mellett hogy a főkertésznek, segédnek s két kerti szolgának a fizetését is ebből kell teljesíteni, még a tóczóskerti fűvészkert részére egyetlen ember, néhai dr. Bacso Bálint tett 600 váltó forint alapítványt.

Kovács János.

hogy a protestáns egyházak, főleg épen ev. ref. egyházunk, a melyek századokon át elsőrendű iskola-fentartók voltak e hazában, az új viszonyok között is igyekeztek biztosítani az országos tanügy terén addig kivívott előkellő állásukat, s a protestáns áldozatkészségnek sok helyen igazán bámúlatos megnyilatkozásával szálltak ki a versenytérre s próbálták kielégíteni úgy az állam, mint a haladó kor által támasztott követelményeket.

Ebben a tisztas, de aránytalan versenyben néhány intézetünk elbukott, igen sokat az állam segítő keze emelt fel és képeztett új életre és fejlődésre. Csak alig egy két-ponton sikerült nagyobb tanintézeteinket még eddig kizárólag saját erőinkből fentartani; hogy azonban miként és minő eredménnyel, azt nem szükséges fejtegetnünk a beavatottak előtt.

Ma azonban már eljutottunk odáig, hogy minden tisztánlátó és elfogulatlan ember meggyőződhetett arról, miszerint csak nagyon rövid idő kérdése lehet a legjobb esetben is, hogy összes középiskoláink s akadémiai oktatásunknak is világi természetű tanszakai az állami segélyt létfenntartásuk és fejlődésük tényezőjéül elfogadják. Ez a helyzet elkövetkezett ev. ref. tanintézeteink közül a legnagyobbakra és legerősebbekre úgy a *sárospataki* ev. ref. főiskolára, mint *debreczeni főiskolánkra* nézve is. A sárospataki főiskola gymnasiumának államsegélyvel való kibővítése és felemelése ápen most van munkába véve s bármennyire népszerű is e téren az ellenzék szerepe, meg vagyunk győződve arról, hogy a józan megfontolás nem fogja eldobni magát az egyetlen eszközt, a mely által még megmentheti azon ősi főiskola számára a régi tanuló kontingenst s azt a vidéket, a melyből a hosszasan késlekedés miatt már is bizonyára nem csekély terület örökre veszendőbe ment.

A debreczeni főiskola gymnasiuma jól-rosszul ellátott parallel osztályokkal s kormányi elnezésre támaszkodva, küzd már évek óta a lehetetlenséggel, hogy vidékét és közönségét magának biztosíthassa. Most azonban a helyzet már tarthatatlanná vált; a túltömötség megbírhatalan terheket ró nemcsak a tanárookra, hanem az iskolára is; a mellett nagy mértékben kockáztatja a tanítás sikerét s feltétlenül a tanintézet színvonalának alászállítását vonja maga után, ha e bajokon sürgősen segítve nem leend. Súlyosbitja a bajokat az is, hogy a tanári létszám az osztályok számához képest aránytalanul kevés, a tanári javadalmazások tekintetében pedig annyira elmaradtunk, hogy a kerületbeli kis gymnasiumok, a melyek csaknem mindannyian államsegélyt élveznek, aránylag sokkal kedvezőbb helyzetet biztosítanak tanáraiknak, sokkal kevesebb munka és felelősség mellett. Ez a körülmény szükségképen maga után fogja vonni a tanári személyzet minőségének fokozatos gyöngülését s ezzel együtt azt is, hogy a debreczeni főiskola nem lesz képes fentartani, főleg a rohamosan fejlődő többi intézetekkel szemben, központi helyzetének és multjának megfelelő súlyát és jelentőségét.

Ezenkívül a főiskola akadémiai tanszakán megvan végre-valahára ugyan az a tanári létszám, a mely legalább a mostani viszonyok között egyelőre kielégítő, de a tanári fizetések két évtized óta mitsem javultak, a minek eredménye az lett, hogy theologiai tanáraink törzsfizetése, a mely ezelőtt mindig egyenlő volt a debreczeni lelkészekével, egy évtized óta 500 frttal kevesebb; a jogakadémiai tanárok pedig kerek 1000 frttal vannak rosszabbul díjazva, mint versenytársaik, a kir.

és állami jogakadémiák tanárai. Mindez pedig nem volna baj, ha a létező javadalom elegendő lenne a megélhetésre oly emberek számára, a kiket hivatásuk a folytonos tudományos önképzés eszközeinek megszerzésére s arra is utal, hogy szabad idejüket ne másféle keresetmód alkalmazására, hanem a tanulmányozásra fordítsák. Így azonban felettébb aggasztó a helyzet, s nem kell hozzá valami látnoki képesség, hogy itt is fejlődés helyett a hanyatlás bizonyosságát ismerjük fel már a közel jövőben.

Ezek a tekintetek indították tisztántúli egyházkerületünk tanügyi bizottságát, majd közgyűlését az ügy komoly megfontolására s mintegy annak kimondására, hogy e bajokon mulhatatlanul segíteni kell, még pedig nem valami tökéletlen s csak máról holnapra való aprólékos tatarozgatással, hanem gyökeresen és a legteljesebb mértékben, hogy egyszer már valahára tegyünk egy olyan lépést is, a melylyel a jelen színvonaláig jutunk el a haladás útján, s a mint Debreczenhez valóban illenek, egyszerre a legelső köze küzdjük fel magunkat.

És végre-valahára ma a legszebb reménységgel nézhetünk főiskolánk jövődjébe, midőn úgy tökéletlen adminisztratív szervezetének korszerű, erélyes és következetes vezetését és hathatós ellenőrzését biztosító átalakítása, mint a köztisztaság teljesen elhanyagolt követelményei s tanszékek és tanári fizetések rendezése, a tanári karnak annyi sikertelen kezdeményezése után, ez évben az egyházkerületi elnökség erélyes fellépése s az illetékes egyházkerületi bizottságok jóakaratu támogatása folytán a legkomolyabb munkába vétettek.

A kielégítésre váró szükségek a főiskola minden tanszakánál nagymértékben felszaporodtak. A gymnasiumnál a tanári törzsfizetések, a debreczeni kollégium központi helyzetét s magas hivatását tekintve, akár fokozatok felállításával, akár egységes fizetési összeg mellett, a VIII. fizetési osztály arányában (1400—1600—1800 frt, vagy átlag 1600 frt) lennének megállapítandók. A tanítóképezdénél ugyanezen fizetés rendszeresítendő. A gymnasiumnál legalább két r. tanszék felállítását kívánja a bizottság (a tanárkar és felügyelői előterjesztések 5-öt). Ezek a szükségek, a melyeknek kielégítése csak a legnagyobb könnyelműséggel odázhatók el, a gymnasiumnál már egyelőre m. e. 12000 frt évi költség-többletet eredményeznek. A tanítóképezdénél a fizetések rendezése m. e. 2000 frt igényelne, melyhez járulna az ének- és zenetanári tanszék rendszeresítésének költsége is.

Az akadémia jog- és államtudományi és bölcsészeti tanszékeinél a szükséglet m. e. 5000 frt, a theologiai tanszakban m. e. 2000—2500 frt.

Látható e futólagos számadatokból is, hogy e tehernövekvést főiskolánk rendes bevételi forrásai nem bírhatják meg; de nem is szabad azokat teljesen ki-meríteni.

Épen azért eljött az ideje annak, hogy főiskolánk magas fejlettsége érdekében s azért is, mert egyházunk terheit fokozni, főleg tanügyi célokból — ma már teljesen lehetetlen, — az erre törvény szerint is hivatott tényezőnek, az államnak segítségét vegyük igénybe, ha szükségleteinket kielégíteni nem tudjuk. Ezt kell tennünk a gymnasiumra és főleg a jogakadémiára nézve, a mely kiválólag állami érdekeket szolgál s különben is — mondhatni — teljesen kormányi rendelkezés alatt áll.

Senki sincs, a ki jobban tudná becsülni ősi tanügyi autonomiánkat, mint mi. Azonban ezt az autonómiát ma már több ponton megbontották a viszonyok; s nem is igényelhet többé olyan érintetlenséget, mint akkor,

midőn a szabad gondolkodás és fejlett iskolaügy egyetlen biztosítéka volt. De azt az autonómiát, a mely csak arra való volna, hogy rosszabb iskolákat tarthassunk fenn, mint pl. az állam s gyermekeinket fogyatékosabb képzésben részesítsük, mint mások tehetik, sohasem tartottuk védelmezésre érdemesnek. Végre is az autonómia eszköz, de nem cél magában; a cél gyermekeinknek minél tökéletesebb értelmi, erkölcsi és vallásos kiképzése. Ha e célra teljesen alkalmas iskolákat fentartani önrönkön képesek nem vagyunk: az állam segítségét kell igénybe vennünk, a mi kötelességünk önmagunk iránt, de jogunk is, mert megvárhatjuk azt, hogy iskolaügyünk terhe ne nehezédjék folyvást aránytalanul prot. közönségünkre, hanem osztozzék abban az egész adózó nemzet. Az államsegélytől való merev idegenkedés ma már *nemzetiségi álláspont*, s csak azok részéről érthető, a kik a magyar államnak ellenségei. Mi pedig nem akarunk azok közé keveredni még öntudatlanul sem.

Mindeneknél fogva örömmel üdvözöljük *Ármós Bálint* egyhk. tanácsbíró, a kollegium meleg barátját, a ki azzal az élénk érzéssel, a melyet a kollegium magas hivatása s a tanári állás követelményei iránt mindenkor tanúsított, kijelentette, hogy ha a főiskola szükségait másként korszerűleg kielégíteni nem lehet, aggodalom nélkül hozza javaslatba az államsegély igénybevételét, már azért is, mert szívesebben látja egy szakértő kormány beavatkozását ügyeinkbe, mint esetleg más, kevésbé hivatott testületekét.

A főiskola anyagi és szellemi ügyeinek átvizsgálásával megbízott küldöttség, melynek közelebb tartott ülésében e kérdés komoly megfontolás tárgyát képezte, remélhetőleg már a tavaszi egyházkerületi közgyűlés elébe végleg megállapított érdemleges javaslatot fog terjeszteni. Kívánatos, hogy minden illetékes tényező egyetértő közreműködése tegye lehetővé főiskolánknak oly hosszú idő óta sikertelenül óhajtott felvirágoztatását, hogy dicsekedni legyen méltó okunk egyszer már e főiskolával.

A gazdasági ismétlő iskola és a 15 kr.

Közönséges szokás napjainkban minden olyan eszmét, intézkedést, rendeletet vagy törvényt, mely az újdonság ingerével bír, korszakalkotónak nevezni. Így nevezték korszakalkotónak a gazdasági ismétlő iskolák számára készített szervezetet és tantervet is. A nélkül, hogy a nemes szándékot kétségbevonám, sajnálattal kell kijelentem, — a mint azt alább be is bizonyítom, — hogy az ismétlő iskola mai szervezetében semmi, eredménye megdöbbentő; az a korszakalkotónak nevezett intézkedés pedig a gyakorlatban kivihetetlen.

Hogy ismétlő iskola nálunk csak névleg van, azt 30 év múlva veszik észre s mindenáron reperálni akarnák az intézményt, a helyett, hogy elől kezdenék az egészet.

Ismétlő iskolát nemcsak az állami vagy községi, de a felekezeti iskolák is tartoznak fentartani, mert az ismétlő iskola a mindennapi iskola továbbképző intézete; az ismétlő iskolai tanfolyamok *fenntartása* azonban még abban az esetben is *községi intézmény*, ha azt a hitfelekezeti iskola tanítója vezeti. (1895. január 30-án kelt 5578. sz. rendelet.)

A ref. egyház tehát, mint iskolai hatóság köteles ismétlő iskolát *fenntartani*, a fentartás azonban *községi intézmény*. Ezen furcsa meghatározás eredménye lett aztán, hogy az ismétlő iskolát vezető ref. felekezeti tanító két szék közt a pad alatt maradt. A ref. egyház

a pályázatba beletette az ismétlő iskolai kötelező oktatást, s ebbe a fentartó község készséggel bele-nyugodott, mert nem kellett fizetni.

Azonban az a kérdés, hogy voltaképen ki hát a gazda, csak most került felszínre, hogy fizetni kell. A magyar. kir. valás és közoktatásügyi miniszter 1896. évi. 67,338. szám alatt kelt körrendeletében ugyanis kimondja, hogy az országos tanítói nyugdíj és gyámalap javára az 189²/₃—189⁵/₆. tanév végéig az ismétlő iskolába járt (én azt hiszem, hogy a nem járt) tankötelesek után is a 15 kr-os járulékok pótlólag megfizetendők.

S most egy rövid kitérést kell tennem.

A magyar néptanítókra nézve legnagyobb jótémény az országos tanítói nyugdíj és gyámintézet megalapítása. Hála érte a magyar törvényhozó testületnek, az iskolai hatóságoknak s közelebről a mi magyar református egyházainknak.

Eltelkintve azonban attól, miszerint a kényszeriskolázás s a tandíj és mindennemű járulék teljes ellentétben állanak egymással, szabad-e a számból ki- feledni a közoktatásügyi kormány. miszerint *minden vallás-erkölcsi intézmény — s én ilyennek tartom a népiskolákat is, — olyan arányban válik gyűlöletessé a köznép előtt, a minő arányban áldozatot követel tőle annak fentartása*. Mert a tömeg rendkívül hajlandó a dologi ügyet a személyre átvinni, s az egyházért, templomért és iskoláért hozott áldozat mindig a pap és tanító rovására íratik. Az egyházi adót még ma is papbérnek hívják, a 15 kr-ért pedig még gyűlöletesebb a tanító amugy is sok oldalról zaklatott és sok keserűséggel illetett személye.

A református papok és tanítók, a kik, — talán némi joggal mondhatom, — hazánkban a vallás-erkölcsi élet ápolásán kívül, a nemzeti eszmék ápolásának is teljesen megbízható őrei, holtszegények s ezért vannak a vallási és nemzeti misszió terén szomorú tengődésre kárhóztatva.

Ha tehát az állam intéző férfiai a magyar református egyház papjaiban és tanítóiban leghívebb és legtermészetesebb szövetségeseiket látják, ha már nem könnyíthetnek azok helyzetén, indirekt és nem is egészen méltányos adónemekkel legalább ne nehezítsék azt, mert ez a milyen méltánytalan, épen olyan természetellenes is*.

Az ismétlő iskolai 15 kr-os nyugdíjjárulék tehát az 1895-ik év január 30-án kelt 5558. sz. miniszteri rendelet alapján minden kétséget kizárólag az azt fentartó gazda, a község terhe. Mellékesen megjegyzem, miszerint ezen terhet a községek is kivethetik nyakukból, a mennyiben a 67,338. sz. miniszteri rendelet ellenkezik azon korábbi rendelettel, — melyre a „Néptanítók lapja“ f. év január 28-iki száma is hivatkozik, — hogy az ismétlő iskolai tanulók *nem fizetnek semmiféle tandíjat*.

A két gazda mellett is gazdátlan ismétlő iskolának három nagy hibája volt a múltban. Nem volt vágrehajtva a mindennapi iskoláztatás; nem fizettek a tanításért s nem ügyelt fel a tanításra senki. Az ismétlő iskola 30 év óta mindenben a „Senki szigete“ volt. Tehát fizetés és felügyelet nélkül kellett a tanítónak

* A tanítói nyugdíj és gyámintézeti alap neveléséhez nemcsak pozitíve, hanem negatív is járulhatna a magas kormány, csak a nyugdíjügy-osztály kezelő személyzetét kellene apasztani, mert ma holnap többé kerül a kezelés, mint a kiosztott segély. A bürokratikus szellem ezen ügyosztályban annyira elharapódzott, hogy a sok bába közt elvész a gyermek s örüljön az az ifju tanító, a kinek felvételi kérvénye pár év alatt elintéztetik. V. J.

azt ismételtetni, a mit a növendékek nagyobb része nem is tanult.

Csak röviden bizonyítom, hogy ez a három hiba megvolt és megvan. Még ahol a mindennapi iskoláztatás keresztülvitetett is, a törvényt úgy értelmezték, hogy a gyermek 5—12 éves koráig járjon a mindennapi iskolában; pedig véleményem szerint ez a felfogás helytelen; mert a törvénynek nem az az intenciója, hogy a gyermek *hat évig* járjon iskolába, hanem hogy *hat elemi osztályt alaposan* végezzen. Így aztán az ismétlő iskola növendékei csaknem annyi különböző képzettségi fokkal léptek át a mindennapi iskolából, mint a hányan voltak. S kicsoda az a tanító, a ki el merné mondani, hogy ilyen anyaggal heti két órán át a szerzett ismereteket ismételni, vagy a hiányokat alaposan pótolni képes lenne?

Annyival is inkább, mert sem fizetés, sem felügyelet nem volt.

Nem vagyok annyira önző, hogy minden különvégzett munkáért külön fizetésre nyujtsam ki a kezemet, annyit azonban az egyházzal való legszigorubb ragaszkodás mellett is méltányosnak tartottam és tartok, ha az ismétlő iskola vezetéséért a fentartó község a tanítót külön díjazásban részesítette volna és részesítené; s igen természetesnek, ha ingyen s a kedvezőtlen körülmények között még a komolyabb gondolkozású tanító is robotból tanított.

Hát a felügyelet milyen volt? Egyház és község közönyösen nézték ennek a váltott gyermeknek a tengődését. S a tanfelügyelő? . . . Mert az ismétlő iskolának, mint községi intézménynek ő az első fokú felettes hatósága s itt a szakfelügyeletet érvényesíthette s diadalra juttathatta volna. 22 év óta ilyen hatóságot ismétlő iskolában nem láttam, szomorú bizonyosságául annak, hogy ez a különben tiszteletreméltó hivatal nem azzal törődik, a mi *benn* az iskolában történik, hanem a rubrikával és numerussal; legtöbbször meg azt csinálja, *a mi nem kötelessége*. Így lett a mai szakfelügyelet, illetőleg annak hiánya miatt az ismétlő iskolából torzszülött.

Az újonnan szervezendő gazdasági ismétlő iskola célja az volna, hogy egyfelől a hazánkban túlnyomóan földműveléssel foglalkozó köznép alaposabb, bizonyos mérvű szakismeretet nyujtson s így vele az okszerű gazdálkodás minden ágát megkedveltesse, másrészt pedig, hogy minél több kenyérkereseti forrása legyen.

Szép és magasztos cél, de annál silányabbak az eszközök.

A gazdasági ismétlő iskolákat, mint a szervezet mondja, a község köteles felállítani és fentartani. Ezen felállítási és fentartási költségek fedezésére fordítandók a mezőrendőri kihágásokból befolyó büntetéspénzek még le nem kötött fele része. Ez olyan ajándék, mint az a bizonyos elveszett borju; ha megkerül a fiamé, ha nem kerül a veres barátoké. Mellékesen megjegyzem, miszerint az ismétlő iskolának az is egyik első rendű célja, hogy minél kevesebb mezőrendőri kihágás legyen.

A mennyiben pedig a népoktatási törvény 35. §-ában engedélyezett 5% igénybe nem volna véve, az esetben ezen iskolai adónak a szükséglethez mért százaléka szintén a gazdasági iskola céljaira fordítandó.

Valóban nagy naivság kell ahoz, hogy mikor a községek s egyházak anyagi ereje az iskolák fentartása miatt csaknem összeroppan, akkor valaki arról mér álmodozni, hogy egy nagyszabású újabb intézménynek

az 5% pótdoból fenmaradt felesleg is egyik jövedelem forrását képezheti.

Ha mindezen források nem elegendők, a közoktatásiügyi miniszter e célra államsegélyt *engedélyezhet*. Ismerjük, minő értékkel bírnak azok a segélyek, a melyeket csak akkor ad meg a miniszter, ha akarja, s ha van abban a tárczában, a melyből népoktatási célokra még ha muszáj volt is, szűkmarkuan adtak valamit.

Ime ezen forrásokból akarják az új intézetet felállítani és fentartani. A ki nem hunyja be erővel a szemét, az láthatja, miszerint nálunk a mindennapi iskoláztatás sem volt még keresztülvive, mikor a kisdövedát már újabb teherként a községek nyakába akasztották; ez a mű is darabban van, s én kétségbevonom, hogy ilyen körülmények között s eszközökkel, és nem teljes erélylyel, hanem félrendsabálylyal az a gazdasági ismétlő iskola megvalósítható volna.

Különben is az itt kitűzött cél elérésére ott vannak a földműves iskolák és vinczellérképezdék, a mely intézeteket a magukban hivatást érző ifjak eddig i felkerestek.

Az a cél pedig, hogy a köznép azon része is, a kik efféle szakiskolába nem jártak, az okszerű gazdálkodás, gyümölcsstenyésztes, selymészet, méhészet, szőlészet s a házi ipar különböző ágaiban jártasak legyenek, nem kényszer, hanem önkéntesen, meggyőződésből alkotott egyesületek útján érhető el. Erre pedig nem a 12—15 éves gyermek az alkalmas anyag, hanem az önálló érett ember, a ki méltányolni tudja a kenyeret is, meg a keresetforrást is.

Ha azonban az ilyen egyesületeket azok az önálló emberek sem pártolnák, a kik az önfentartás indokánál fogva is görcsösen ragaszkodnak minden kenyérkereseti forráshoz, az a mellett bizonyítana, hogy az efféle egyesületeknek nincsen létjogosultságok, s levonható a következtetés, hogy mi lenne az éretlen gyermekekbeli kötelező oktatás eredménye.

Csakhogy ezek a felnőtt nagy emberek szívesen fognak önkéntesen is efféle egyesületeket alkotni s tanulni és dolgozni. Minden azon fordul meg, hogy a mit a miniszter eddig vándortanároknak, s felügyelőknek fizetett, azt, az egyesületeket vezető tanítóknak, s az *elért eredményhez* mérten adja; azonnal fellendül az ez irányu egyesületi élet; de addig, míg a fáradozó tanítóé egyedül az igen sokszor hálátlan kritika, a babér és fizetés pedig a felügyelő kritikusé, ebből az ügyből ezen a téren sem lesz semmi.

Az a kérdés tehát, hogy ilyen körülmények között van-e szükség az ismétlő iskolára, mint továbbképző intézetre, s mi annak a helyesen kitűzött célja, mert a gazdasági ismétlő iskolák által kitűzött cél csak egyik eszköz, s minő eszközökkel közelíthetnénk meg a kitűzött célt.

Pestalozzi, „a ki egész életén át a nép nyomára és felszabadítására gondolt, a neuhofi sikertelen kísérletezés után belátta, hogy a nép erőszakkal kötvetatott erejét nem mintagazdálkodással, hanem neveléssel lehet felszabadítani. Nem sok ismeret, nem tudósság által kívánta a vargát és kovácsot képezni; azon általános alapműveltséget akarta megadni, mely épen úgy szükséges a papnak, mint a földművesnek. *Erkölcsei erejét akarta emelni a népnek.*“ Ez volt a Pestalozzi célja. Ez ma is, minden komoly gondolkozású nevelőé. És hogy ezt elérje, Pestalozzi, növendékeivel szemben az édes atya és anya hűségét és szeretetét egyesítette önmagában. Ez volt a Pestalozzi *módszere!* Mert a

módszer maga a tanító, mely nélkül az iskola összes felszereléseivel együtt *semmi*; ezzel pedig *minden*!

Ma nagyon sok modern nevelő fejében neveléséges önhiúsággá lett, hogy megjelte a nevelés célját, midőn kiadja a jelszót, hogy „az életnek kell tanítani“, t. i. írni, olvasni és számolni.

Pestalozzi is az életnek tanított. De hova törpülnek e nagy nevelő és emberbarát mellett az epigonok. Pestalozzi két életet ismert, földit és sirontúltit, az epigonok pedig csak egyet. Mindenik fél nevelési elveit ez irányítja, s támaszt a két fél nézetei közt áthidalhatlan úrt. Pestalozzi és hívei ideálisták, a ker. hit igazságait hívők s annak parancsolatai szerint élők, s a nevelés vég-céljául azt tűzték ki, hogy az ember felismerje Isten, ember és a világhoz való viszonyát, vagyis földi és mennyei rendelését, az epigonok részben naturalisták, részben utilitáristák, a kik minél több ismeretet akarnak tömni a gyermek fejébe, hogy annál életrevalóbbak, nézetem szerint ravaszabbak és fufangosabbak legyenek. Pestalozzi és követői hiszik és vallják, hogy Isten teremte az embert a maga képére és hasonlatosságára; az epigonok szerint az ember a legfökeletesebb állat. Vagyis Pestalozzi és hívei az *embertermészet* kutatásából indulnak ki, az epigonok pedig abból, mit eszünk, mit iszunk és mivel ruhazkodunk. Pestalozzi alapja a *biblia*! „Mert senki más fundamentomot nem vehet . . . az epigonoké a *semmi*!

Az ismétlő iskolára tehát, mint továbbképző intézetre szükség van; célja ugyanaz, a mi a népiskoláé, t. i. harmonikus nevelés által a *nép erkölcsi erejének nevelése*. Eszköze vallás-erkölcsi alapon minden tantárgy. Tehát az ismétlő iskolai oktatás központja is Isten. Mert az istenfélő, tiszta erkölcsű nép szorgalmas, rendszerető, törvénytisztelő, engedelmes lesz, s ki merne kétségbevonni, hogy úgy egyesek, mint a család és társadalom boldogulásának ezek a valódi alapjai!

Három főkeleték kell tehát az ismétlő iskolához: *valóságos pénz, buzgó felügyelet s kötelességtudó tanító*. De ez aztán igazán kell. Adjon vagy eszközöljön ki az állam minden ismétlő-köteles után évi 2 frt díjat, s ennek kifizetését az elért eredménytől tegye függővé. Adjon vagy eszközöljön ki minden község számára minden 1000 lélek után évi 10 frt segélyt községi könyvtárak szervezésére: akkor minden tanító kedvet kap az ismétlő iskolák vezetéséhez, s tudni fogja, hogy a helyi viszonyokhoz képest hol adjon útastást, s gyakorlati útmutatást az okszerű gyümölcs- és szőlőtenyésztés-, selymészet-, méhészet- stb. hez. Azután állítson helyi felügyeletet minden községben olyan emberékből, a kik az embernevelés szent ügyéért szívvel-lélekkel buzognak, — értem ez alatt a papokat s a tanítókat, — s az ezek által kijelölendő, nem gazdag és tudákos embereket, hanem nemes szívű emberbarátokat, a kik a tanító munkáját nem kicsinylik, hanem azt a legjobb indulattal támogatják.

Ezen egyszerű szervezet mellett, ha t. i. az teljes eréllyel hajtatik végre, a miniszteri tanterv is beilleszthető az ismétlő iskolai oktatás keretébe.

Csak hogy az oktatás nem *kényszerintézetben*, hanem *önképző* ismétlő iskolában történjen; vagyis, úgy az oktatás idejét, mint az oktatás anyagját illetőleg az iskola alkalmazkodjék a növendékek foglalkozásához s tudvágyához.

Téli hónapokban egyszer mindenkorra meg lehet állapítani az oktatás idejét; dolog-időben azonban időről-időre a növendékek állapítják azt meg; mert annak feltevése nélkül, hogy ismétlő iskoláinkban, tanító és

növendékek közt az atya és gyermekek közötti szívélyes viszony fog uralkodni, a legbölcsőbb tervezgetés sem érne semmit. Minden társadalmi rendet és illemtet lábbal tipró elemek lennnek ezek, a mint ez a nagy városi iparos tanoncok magaviseletéből szomoruan tapasztalható.

Az oktatás tárgya, — melyet bárhonnan vehet a tanító — rendszeren szabad előadással egybekapcsolt párbeszéd, s az ismereteknek az élet viszonyaira való alkalmazása, mely teljesen leráz magáról minden tudákos iskolaszagot és a helyi viszonyokhoz alkalmazkodó gyakorlati rész. Azután a könyvtárból egy egy könyvet kapnak, mert a mi népünk nagyon szeret olvasni, s a következő óra azzal kezdődik, hogy minden növendék megkérdézi ezt, a mit az olvasottból otthon meg nem értett, vagy a mi iránt melegebben érdeklődik.

Ilyen eszközökkel s felügyelet mellett, mindenek felett pedig a tanító mély kötelességérzetével s lángoló ügybuzgóságával, ha megérti a növendék, hogy a valódi *művelt* emberek nem a társadalmi állás, hanem *belső becs* szerint értékelik az embert, ha látja, hogy a keresztyén erkölcsstan igazságai áthatották már a társadalmat, a mely érdeme szerint egyenlő mértékkel mér mindenkinek: akkor érezni fogja magán az Isten képét, s növekedni fog *erkölcsi ereje*, s ettől függ a nép boldogulása. Vallás-erkölcsi alap nélkül, adjuk bár, nem a mezőgazdaság elemeit, hanem a Darius kincsét az egyesnek, egy önmagával meghasonlott társadalmat nevelünk, melynek különböző osztályai el nem titkolható irigységgel agyarkodnak egymásra.

Tehát pénzt a tanítónak, lelkiismeretes felügyeletet mellé, mindenek felett pedig kötelességtudó embert az iskolába, mert: „Az iskola én vagyok!“

Földes.

Vincze József.

KÖZÉLETÜNK.

Tájékozás a tanítói ötödéves korpótlékokra nézve.

(Folyt és vége.)

A fizetés ideje tehát 1898. október 1 ső napján kezdődik.

Nehogy valaki ezen időpont távolsága által elámíttassa magát, mintha az intézkedésre nézve még nagyon is sok idő volna, idézzük a hivatolt miniszteri útastást következő szavait:

„A törvényhatósági közigazgatási bizottságok 1898. április hó végeig figyelmeztessék a községi iskolaszékeket és a felekezeti iskolai hatóságokat, hogy a korpótlékot a tanítók részére biztosítsák, vagy ha erre nem képesek, államsegély engedélyezése végett 1898. évi június hó végeig a vallás és közoktatásügyi miniszterhez forduljanak.“

Az egyházmegyei tanügyi bizottság azon nézetben van, hogy ötödéves korpótlék állami segéllyel való fedezése tárgyában, nem egyes gyülekezetenként, nem csak egyes traktusokként, sőt nem is egyes egyházkerületenként, hanem konventi úton kellene sürgetni és azt eszközölni! Ezen nézetét támogatja a ft. dunamelléki ev. ref. egyházkerület 1896. októb. közgyűlése 36. jegyzőkönyvi számának 13 ik pontja, mely ez ügyet konventi tárgyal tüzte ki.

Egyházmegyei gyűlések évente rendszeren egyszer tartatnak, ugyan így a kerületi s konventi gyűlések is: ha tehát az egyetemes föllégésre az előkészületeket idején meg nem tesszük: az időből ki fogunk kopni s

gyülekezeteinkben a korpótlékok fedezve nem lesznek s alkalmat adunk a közigazgatási hatóságok föllépésének ellenünk.

II. Utasítás.

Nem lévén idő az egyházmegyei közgyűlés összehívására, hogy a kebelbeli gyülekezetek tanácstalanul ne maradjanak, a fentebbiek nyomán utasításaink s tanácsaink a következők:

1. Vizsgálja meg minden presbyterium: van-e gyülekezetének valami oly alapja, melyből az ötödéves tanítói korpótlékok fedezhetők lennének?

2. Ha ily alapja nincs: nézzen utánna, igénybe vette — a községi hatóság az 1868. XXXVIII. törv. cikk 35-ik §-ában az állami adók után iskolai célokra szedetni engedett 5%-os iskolai pótdót s ha nem vette: vegye igénybe vagy vétesse igénybe ezt.

3. Ha ezen 5%-os pótdót igénybe nem veheti: kísértse meg az 1868. XXXVIII. tör. cikk 11. §-ának alkalmazását, mely eképen szól: „A hitfelekezetek... az általuk felállított tanintézetek fenntartására hiveik anyagi hozzájárulását igénybe vehetik a saját képviselőtök által meghatározott módon és arányban.”

4. Ha ez sem sikerül, folyamodjanak állami segélyért.

Az állami segély megnyeréséhez a folyamodvány mellé a következő okiratok szükségesek:

1. A hitközség (egyházközség) valamint az iskola szabályszerű költségvetésének fölterjesztése annak igazolása végett, hogy a hitközség (egyház) nem rendelkezik fedezettel a tanítói fizetés törvényszerű fedezetének (korpótlékokat is érti) kiszolgáltatására.

2. A tanító eddigi díjlevelének eredeti példánya.

3. A tanító oklevél (hiteles másolat).

4. A községi előljáróságnak a járási főszolgabíró (rend. tan. város polgármestere) által láttamozott nyilatkozata a hitfelekezet szegénységéről.

5. Az illető iskolába járó gyermekek számának hiteles, a községi előljáróság által igazolt kimutatása. (Miniszteri utasítás 17. §. 18. lap.)

Ha az iskolafentartók 1898. június hó végeig nem kérik az állami segélyt: akkor a községi előljáróság az érdekelt fél panaszára, vagy hivatalból feljelentés esetében az iskolafenntartó polgári, vagy hitközség (egyház) ellenében foganatosítandó végrehajtás útján... fogja azt behajtatni. (Miniszteri utasítás 16. §. 17. lap.)

A fentebb érintett egyetemes föllépés, illetőleg az állami segély sürgetése céljából szükséges tudni a fedezendő korpótlék összegének nagyságát. Erre nézve gyors összeírás szükséges, mely célból a szétküldendő rovatos ív rovatok pontosan betöltendők.

Anyaszentegyházunk s gyülekezeteink közjva vezette az egyházmegyei tanügyi bizottságot ezen tájékoztató és tanácsadó utasítás kibocsátására. Az országos törvény mindnyájunkkal parancsol s az országos törvény végrehajtásából származó mindennemű mulasztásért a felelősség arra fog hárulni, a ki a mulasztást el fogja követni.

Egy kis lapszemle.

Nincs módjában lapunk minden olvasójának egyházi sajtónk valamennyi organumát figyelemmel kísérni, holott némelykor szükséges volna azért, mert bizonyos tekintetben a közfelfogás nyilatkozik meg azokban. A köztünk és az ismert fővárosi evangélikus között felmerült ügyben csodálatos egyértelműséggel foglalt állást és mondott

ítéletet a ref. egyházi sajtó, mire nézve tájékozásul közöljük annak nyilatkozatait a következőkben.

A „**Protestáns Közlöny**,” az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye, melyet egyházi közéletünk költői lelkületű, érdemes veterán munkása, Szász Gerő szerkeszt, folyó évi 8. számában a következőket mondja:

Lapszemle. E nem szokatlan gyűjtőnév alatt emlékszünk meg arról az érdekes, és bizony, kemény polémiaról, mely a debreczeni, és a budapesti két protestáns lap közt ütött ki. A debreczeni Prot. Lapban Ferenczy Gyula „A hazáról” irván cikket, Szabó Aladárnak, és Szóts Farkasnak azt imputálta, hogy az általuk képviselt irány, és az általuk dédelgetett újkori evangélisták szerint a hazaszeretet fogalma elvész, mert azt predikálják, hogy istennek országa nem a mi magyar világunkból való; hogy felforgatják szemeiket, imádkoznak, mint a képmutató furizeu-ök, s megrágalmazzák azokat, kik kuncsorgás, és szemérmetlen újjászületés nélkül becsületesen dolgoznak, hivei az evangéliomnak, s mint reformált keresztyének, de mint magyar polgárok akarnak itt küzdeni, élni, és halni. A szerkesztő csillag alatt a többek közt ezt mondja: „Valóban, alig volt egyházunkban veszedelmesebb irány, mint a minővel legujabban Budapestről fenyegetnek. „Erre Szabó Aladár a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ban elnevezi debreczeni kollégáinkat „a tehetetlenség és mozdulatlanság, a megújulni és haladni nem akarás közlönyének”; sajnálja Ferenczy Gyulát, de természetesnek találja, hogy a szerkesztő „a gonosz cikket még gonoszabb szerkesztői megjegyzéssel látta el”; mert nincs tisztában a keresztyén élet művoltával; az alaptalan, és roszindulatu rágalmakat határozottan visszautasítja; stb. stb. és ezzel végzi: „nem tudom, hogy fog-e még valaki valaha a debreczeni Prot. Lappal foglalkozni, de merjük állítani, hogy a gyalázat ama polczáról, melyre mi most felhelyeztük, nem egyhamar veszi le valaki.” Hát, ezek igen kemény dolgok. Mi laptársaink vitájába ez uttal, és egyelőre bele nem elegendünk. De itt volna az ideje, vagy már közeledik, hogy nem hatalomszóval, de a protestáns szellemnek a kálvini egyházba beillő tekintélyével kimondja valaki a „quos ego”-t; vagy válják ki közülünk az, a ki a nálunk még idő előtti amerikai szélsőségekkel, minden jóakarat dacára, a teljes felbomlás magvait hintegeti. Társadalmi úton szabad mindenkinek a törvények által megengedett bolondságokat elkövetni, de az egyház fedezete alatt, tan nevében is, belopni az egyházba az összeomlás csiráit: az bűn.

Ugyanezen lap f. évi 10. számában a következőket írja:

„*Szabó Aladár úr „Rövid válasz”-szal ereszkedik le lapunkhoz abból az alkalomból, hogy 8-ik számunkban megemlékeztünk arról a szövegváltásról, mely közte és a debreczeni Protestáns Lap közt fejlődött. Igen rösteljők a dolgot, hogy minket nem állított a „gyalázat ama polczára,” melyre a debreczenieket, honnan élő ember őket többé soha le nem veszi. Velünk igen simán, olyan kegyesen beszél, hogy kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy semmi kedvet sem érzünk, beállani „Gimplinek.” A megdicsőülés magasztos érzelmével tekintünk a keresztre; de a modern evangélistákat nem követjük ama szomorú helyre, ahova okvetlenül kerülni fognak.”*

A „**Sárospataki Lapok**” folyó évi 10-ik számában a kérdéses támadásra nézve a következő helyes ítéletet olvastuk:

Heves szó-harcot folytatnak egymással a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap”, meg a „Debreczeni Prot. Lap”

hasábjain Dr. Szabó Aladár budapesti theol. tanár, Ferenczy Gyula s Dr. Bacsoni Lajos debreczeni tanárok. A harc oka az az oldalvágás, melyet Szabó Aladár kapott Ferenczytól, ki rámutatott arra a hibás felfogásra, melynek Sz. A. abban az alakban adott kifejezést, hogy a hazaszeretet eszméjének háttérbe kell vonulnia a keresztyén-szeretet eszméje mellett. A hibás felfogásra tett megjegyzés szertelen dűlbe hozta Sz. A.-t s a legnagyobb fokú elbizakodottság hangján ily nyilatkozatra fakadt: a Debreczeni Prot. Lapot a gyalázat ama polczáról, melyre mi most felhelyeztük, nem egyhamar veszi le valaki. — Nekünk csak annyiban van szavunk ehez az áldástalan s hálátlan polémiához, hogy a Sz. A.-féle kifakadást a leghatározottabban el kell ítélnünk, mint olyat, a mely a prot. közügyet szolgáló organumok nagy és nemes missiójába olyan elemet akar bevinni, a melytől minden jóízű embernek óvakodnia kell. Az elbizakodottság hangján szólni nem illik prot. lelkészhez!

A „Szabad Sajtó“ című prot. egyházi és társadalmi hetilap, mely a fővárosban jelenik meg és ennél fogva legilletékesebb, mint közvetlen szemlélő, az evangélikatori működés méltatására, a következő erős megjegyzésekkel kíséri a budapesti kirohanást:

Debreczen és Budapest. Érdekes polémia foly most a Prot. E. és I. Lap és a Debreczeni Protestáns Lap között. Mi annak az egész dolognak, melyről a nevezett lapokban szó van közvetlen szemlélői vagyunk s éppen ezért a szemtanu bizonyágtételével mondhattunk volna ítéletet a Szabó Aladár-féle keresztyénségről. De nem tettük, nem azért, mert Szabó Aladárnak egész működése sokkal kisebb jelentőségű, sokkal szűkebb körű, minthogy országos dologgá lehetne, másfelől pedig, mi azt már régen tudtuk, hogy Szabó Aladár minden prédikálása mellett is olyan mint a zengő ércz és a pengő czimbalom: nincs benne semmi szeretet, sőt gyűlölettel viseltetik mindazok iránt, kik őt vakon nem követik. Ez volt az oka, hogy mi figyelem nélkül hagytuk a Hold-utczai evangélistát. Ez az evangélista azonban, most önmagát leplezte le az Egyház és Iskolai Lapban. Bemutatta magát színről-színre a magyar olvasóközönségnek, miután saját kezével nyírta le eddig becsült és tisztelt fejéről a sámsoni hajfürtöket. A Debreczeni Prot. Közlöny ezeket a hajfürtöket most közszemlére tette ki s ország-világ szemeláttára bebizonyítja, hogy azok hamisak s csak távolról tűntek úgy fel, mintha igazi názir ékességek lettek volna. Szabó Aladárnak azonban nemcsak ebben volt az ereje, hanem abban a szövetségben is, melyet hazánk ellenségeivel a folytonosan germanizáló hold-utczai teleppel kötött. Ennek a telepnek a működése kiterjed egész a Zuglói és a zuglói segédlelkesznek elég kellemetlenséget okoznak a Bethesdai német proféták, kik a vallás leple alatt napról-napra germanizálják a zuglói majorosok gyermekeit. Szász Karoly püspök ezeknek az embereknek tartott már egy ízben egy hatalmas magyar prédikációt, de úgy látszik, hogy az okos szó nem fog rajtuk. Kívánatos lenne tehát, ha a hírlapok helyett egyházi törvényszekerünk foglalkoznának ezzel az ügygyel.

Ezekhez nem kell kommentár. Minthogy azonban a kérdésnek komoly oldala is van: az evangélikációval, ennek helyes és szükséges módjaival s azon káros és veszélyes irányzatokkal, a melyek e téren mutatkoznak, illetékes kézből nyert teljesen objektív és beható fejtegetéseket lesz alkalmunk közölni.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A debreczeni ev. reform. egyházmegye f. évi április hó 5-én Debreczenben egyházmegyei népiskolai tanügyi bizottsági ülést; d. u. az egyházmegyei közgyűlést megelőző szokásos előértekezletet; 6-án délelőtt egyházmegyei közgyűlést és délután bírói ülést tart.

— A egyetemes konvent e hó végén fogja rendezni közgyűlését tartani Budapesten. Előzőleg a bizottságok fognak ülésezni. Az egyet. tanügyi bizottság már a lefolyt héten tanácskozott, melyre Debreczenből Joó István középisk. felügyelő, bizottsági elnök és Tóth Sámuel főjegyző utaztak el.

— Márczius 15-ikét szokás szerint most is méltóan ünnepelte meg a debreczeni főiskola. Délelőtt 9 órakor az ifjúsággal megtelt oratoriumban megjelent Kiss Áron püspök és Simonffy Imre helyi gondnok vezetése alatt a főiskolai tanárok, Mitrovics Gyula lelkész, Komlóssy Arthur városi főjegyző, Lengyel Imre egyhk. tanácsbíró, Márk Endre ügyész, Kólcsey Ákos földbirtokos s még számosan városunk polgárai közül; megjelentek a 48-iki agg honvédek egykorú egyenruhájokban és zászlójuk alatt, dr. Hegedűs Pál orvos vezetése mellett. A főiskolai énekkar felemelő és valóban megragadó előadása után Csiky Lajos theol. tanár lépett a szószékre s mondott bensőséggel teljes, hazafias alkalmi imát, a mely után dr. Bartha Béla jogtanár olvasta fel igen alapos tanulmányon épült értekezését, melyben visszatekintve alkotmányunk fejlődésére, az 1848-iki átalakulás jelentőségét fejtette ki. Végül Bagaméry Károly hittanhallgató szavalta el élénk tetszés mellett Kun Béla joghallgató csinos alkalmi ódáját; befejezésül pedig az agg Sz. Nagy Károly művészi orgonajátéka mellett az egész közönség fennállva a „Szózat“-ot énekelte el.

— Halálozások. Nem mulaszthatjuk el, hogy habár elkésve is, meg ne emlékezzünk a hazai protestáns tudományosság és közélet nagyemlékű jelesé, dr. Ballagi Mór özvegyének, szül. Lehoczky Ida asszonynak a múlt február hó 17-én, életének 71-ik évében történt elhunytáról. A tisztos agg matróna, a ki Czegléelen élt, az apához méltó fiakat nevelt egyháznak és a tudománynak dr. Ballagi Géza sárospataki és dr. Ballagi Aladár budapesti egyet. tanárokban. Őszinte részvételt osztozunk t. barátaink méltó fájdalmában. Az elhunytak csendes nyugalomát! — Debreczeni főiskolánk gymnasiumának I. oszt. növendéke Bíró József hunyt el márczius 12-én életének 11-ik évében, édes atyjának, Bíró József helybeli nagy kereskedőnek, a keresked. akadémia pénztárnokának nagy szomorúságára. Béke lengjen a kedves kis fiu korai sírja felett!

— Előfizetési díjjal hátralékban levő olvasóinkat tisztelettel felkérjük, hogy a hátralékot szíveskedjenek **mielőbb** beküldeni a kiadóhivatalhoz.

TARTALOM-JEGYZÉK: Az összehasználó vallástani tanítástól. Balogh Ferencz. — Tárca: Fűvészkertünk. Kovács János. — A hittanhallgatók apadásának kérd. sehez. Felső-Végesi. — Tanügy: A debreczeni ev. ref. főiskola rendezése. — A gazdasági ismétlő iskola és a 15 kr. Vincze József. — Közéletünk: Tájékoztató a tanítói ötdéves korpótlékokra nézve. — Egy kis lapszemle. — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACSONI LAJOS.